

Ülevaade Eesti metsandusest 2005-2008

Eestimaa Looduse Fond

Ülevaade Eesti metsandusest 2005-2008

Eestimaa Looduse Fond

Koostajad: Liis Kuresoo, Kaupo Kohv
Kujundaja: Eneli Luts
Väljaandja: Eestimaa Looduse Fond
Rahastaja: WWF Rootsi

Tartu 2009

Sisukord

Sissejuhatus	6
I osa Ülevaade Eesti metsandusest	
Metsade majandamine	7
Illegaalne metsandus	8
Ümarpuidu import ja eksport	10
Loodusväärtuste kaitse	11
Olulisemad sündmused Eesti metsanduses 2006-2008	14
Muutused seadusandluses	14
RMK Riigikontrolli audit ja reform	15
Muutused erametsa tugistruktuuris	16
Metsasertifitseerimine	17
Ettepanekud säästva metsanduse edendamiseks Eestis	18
II osa Eesti ettevõtete puiduvarumise poliitika ja praktika	
Uuringu eesmärgid	19
Metoodika	20
Tulemused	21
Muutused ettevõtete puiduvarumismahtudes	21
Ülevaade ettevõtete toormeallikate jaotumisest	23
Hinnang seadusandlusele ja võimalustele puidu päritolu kontrollimisel	24
Praktika puidu päritolu, legaalsuse ja hea metsamajandamiskvaliteedi tagamisel	25
Avalikud keskkonnapoliitikad ja keskkonnanõudeid sisaldavad lepingud tarnijatega	25
Päritoluga seotud nõuded	26
Keskkonna- ja looduskaitsealased nõuded	26
Piiratud tarnijate ring	27
Päritolu ja raiekvaliteedi auditid	27
Sertifitseerimine	28
Liitumine ELF-i vääriselupaikade raie moratooriumiga	29
Analüüs	30
Vajadus ettevõtete vastutustundliku varumispoliitika järele	30
Keskkonnapoliitikad ja –nõuded tarnijatele, uuringus esile kerkinud probleemid	31
Sertifitseerimine ja vastutustundlikud varumispoliitikad	31
Kõrge kaitseväärtusega metsade kaitse tagamine	32
Puidu päritolu kontroll	32
Nõuded raiekvaliteedile ja sõnastatud metsanduslik „hea tava“	33
Vääriselupaikade raie moratoorium	33
Järeldused ja ettepanekud	34
Kirjandus	36
Lisa1 Lühikäitsemise uuringus osalenud ettevõtetest	37
Lisa2 Uuringus kasutatud küsimustik	38
Lisa3 Eestimaa Looduse Fondi küsimused Maksu- ja Tolliametile ning nende vastused	39

Sissejuhatus

Metsandussektori roll Eesti majanduses on olnud suur kogu taasiseseisvumise järgsel perioodil. Sektori ettevõtted andsid 2006. aastal Eesti SKP-st 4.7%, puidutööstusettevõtted pakkusid tööd 19 000 inimesele, puidu- ja puittoodete eksport moodustas kogueksportist 9,3% (MKUK 2007). Paar möödunud aastat ei ole Eesti metsatööstusele olnud kõige paremad: kui varasematel aastatel oli peamine probleem toorainevähesus, siis täna on see asendunud vähenenud nõudluse ja sellega seotud turustamisraskustega.

Mets omab Eestis olulist rolli loodusliku mitmekesisuse hoidjana. Mets on elupaigaks kuni 20 000 liiki elusorganismile. Üle 30% ohustatud ja haruldastest liikidest on seotud metsaga (Lilleleht 1998). Range kaitse all on täna 8,2% metsamaast (MKUK 2008), kuid on ka hinnanguid, mille kohaselt küündib

vastav näitaja 10% piirimaile (Viilma ja Öövel 2009). Tänapäevaks on Natura 2000 alade kaitse alla võtmine Eestis praktiliselt lõppenud, kuid peab nentima, et Natura 2000 protsessi käigus ei suudetud likvideerida ranget kaitset vajavate metsade kasvukohatüübist lähtuvaid vajakuid. Vastavalt 2009. aasta hinnangule tuleks Eestis täiendavalt kaitse alla võtta ligikaudu 40 000 ha eelkõige viljakamates kasvukohatüüpides kasvavaid metsi (Viilma ja Öövel 2009).

Lisaks loodus- ja keskkonnakaitselistele väärtustele hõlmavad Eesti metsad endas kohalikul tasandil hindamatuid kultuurilis-religioosseid väärtuseid. Eelkõige seostuvad need iidsete pühapaikade e. hiitega ning vanade matmispaikadega ja –kombestikega (nt. ristipuud).

I OSA Ülevaade Eesti metsandusest

Metsade majandamine

Eesti metsanduse arengukavas aastani 2010 (Keskkonnaministeerium 2002) on arvatud Eesti optimaalseks raiemahuks 12,6 miljonit tm, mis hõlmab endas uuendus- ja harvendusraieid puuliikide kaupa. Juba selle sajandi alguses koostatud dokumendis nenditakse, et tulenevalt nõudlusest on raied peamiselt koondunud okasmetsadesse. Seda tõdemust toetab tänane statistika – perioodil 1999-2003 raiuti keskmiselt kuuske 5065 ja mäнди 2468 tuhat tihumeetrit, (Adermann 2005) kuigi nimetatud arengukavas oli nende puuliikide optimaalse raiemahuna nähtud vastavalt 3196 tuh. tm ja 2104 tuh. tm. Perioodi 2002-2006 raieandmed näitavad, et okaspuude raie on pikemas ajaperspektiivis liikunud seatud optimumi suunas. Kuuse ja männi keskmised raiemahud on sel ajavahemikul vastavalt 3180 tm ja 1813 tuh. tm (Adermann 2008). Seejuures tuleb ära märkida, et tänaseni on lõpetamata maareformi tõttu kasutusest väljas ca 15% metsamaast (Adermann 2008a) ning samuti on tulenevalt uute kaitsealade moodustamisest kasutusest välja arvatud tuhandeid hektareid metsamaad, mida arengukavas optimaalseid raiemahte arvutades käsitleti tavapärase majandusmetsana.

Viimasel 3 aastal on raiemahud püsinud alla 7 miljoni tm ja võib prognoosida, et see jääb ka tulevikus 7-8 miljoni tm juurde. Eeldatavalt oli 2007. aasta raiemaht veidi kõrgem tulenevalt erakordselt kõrgest puiduhinnast. Samas võib ennustada, et 2008/2009 talve raiemaht jääb viimase 10 aasta madalaimaks, kuna puiduhind on madal ja puidu järele puudub nõudlus, eriti paberipuu järele.

Peamiseks probleemiks ei ole täna ega tulevikus niivõrd üldiste optimaalsete mahtude ületamine kuivõrd just okaspuumetsade jätkusuutliku majandamise küsimus. Kuna puidutööstuse vajadus okaspuupalgi järgi on olnud püsiv ja vastavate puuliikide raiemahud on Eestis langenud, siis senini on okaspuupalki imporditud. Peale Venemaa poolset eksporttollide tõstmist 2007. aasta 1. juulil vähenes puidu sissevedu oluliselt. Seetõttu võib eeldada raiesurve suurenemist Eesti okaspuumetsadele. Samas raiutakse okaspuid täna juba optimaalses mahus või pisut rohkem. Ühe põhjusena, miks okaspuumetsi rohkem raiuda, tuuakse metsade halb sanitaarne seisund (eriti kuusikute puhul), mis on tekkinud puistute vale või vähese majandamise tagajärjel. Samas on selge, et pole võimalik pika perioodi jooksul

optimaalset raiemahtu ületades tagada stabiilset ja taastuvat okaspuupalgi ressursi. Samuti seab okaspuumetsadesse kontsentreerunud raietegevus surve alla vanemate okaspuumetsade elupaigad ja nendega seotud elustiku. Lehtpuuenamusega metsade osas on areng üldiselt vastupidine – neid raiutakse valdavalt optimaalsest vähem, eriti just halli lepa osas. Seega ei vasta Eesti tänane puidukasutus kohalikule ressursile, vaid on pigem oma rõhu asetanud ühekülgsele okaspuule.

Eesti riigimetsas on raiemahud püsinud 1990. aastate keskpaigast alates üldiselt stabiilsed, jäädes 1995. aastast kuni 2007. aastani 2,2 ja 3 miljonit tm vahele (MKUK 2007). Erametsades on aga raiemahud olnud aastate lõikes väga varieeruvad. Erametsade raie tippaeg jääb vahemikku 2000-2002, mil raiuti keskmiselt üle 7 miljoni tm puitu aastas. Tänapäevaks on erametsades raieintensiivsus langenud, jäädes 2007 aastal 2,2 miljoni tm juurde (Adermann 2008). Erametsade raieintensiivsuse vähenemise põhjuseid on järgmised:

- 1) kahanev hulk raieks sobivaid ja kergesti ligipääsetavaid metsasid;
- 2) metsaomaniku suhtes ülekohtune maksusüsteem, mis raskendab tulusat majandamist;

Illegaalne metsandus

Illegaalsete raiete arv Eestis on aasta-aastalt vähenenud. Kui 2001. aastal registreeris Keskkonnainspeksioon 1089 sellist raiet, millega kaasnes keskkonnakahju, siis 2006. aastal oli vastav näitaja 109 ja 2008. aastal 48. Metsaõigusnormide rikkumiste üldarv on samuti vähenenud. Aastal 2001 registreeriti neid 1975, aga 2006. aastaks oli nende arv vähenenud 492-ni ja 2008 aastal registreeriti 275 rikkumist (Keskkonnainspeksioon 2009).

Metsaõigusnormide rikkumiste all mõeldakse metsaseaduse ja sellest tulenevate määruste rikkumist. Positiivsete arengute taustal torkab silma statistilise metsainven-

3) väga soodne majanduskeskkond aastatel 2003-2007, kus majanduskasvu tingimustes paljudel metsaomanikel puudus motivatsioon oma metsast rahalist tulu saada;

4) raieks ebasoodsad ilmastikuolud, eelkõige soojad talved, mis raskendasid ligipääsu metsale;

5) globaalse majanduskriisiga kaasnes 2008. aasta lõpus nõudluse vähenemine nii siseturul kui peamistel eksporditurudel, mis on viinud puiduhinnad langusesse ja puidutööstuse tervikuna kriisi.

-
- Raiemahud on viimastel aastatel püsinud stabiilselt alla 7 miljoni tihumeetri ja okaspuumetsade viimase 8 aasta keskmine raiemaht hakkab lähenema sajandi alguses kokku lepitud optimaalsele tasemele. Hinnangus pole aga arvestatud, et ca 15 % metsamaast on siiani kasutusest väljas.
 - Vene importpuidu äralangemise tõttu võib oodata surve suurenemist Eesti okaspuureskursile ja eelkõige riigimetsale.
 - Globaalse majanduskriisi tõttu on puiduhinnad madalad ja tööstusel raskusi oma toodangu realiseerimisega.
-

tuuri raportis „Eesti Metsad 2006“ metsade majandamise vigade juures toodud kommentaar, et metsade raieid puudutavate vigade kahanemine on võrdeline üldise raiemahtude kahanemisega, mitte olulise raiekvaliteedi tõusuga. Tendents kehtib ka raiesmike uuendamise ja uuendamise kohta. Seega ei saa siiski väita, et raietööde üldine kvaliteet oleks Eestis hüppeliselt paranenud võrreldes sajandi algusaastatega.

Kui illegaalsed raied on Eestis muutumas vähem aktuaalseks, siis probleemseks jäävad metsasektoris toimuvad maksupettused. Viimastel aastatel on avalikustatud mitmeid

nn. arvevabriku skandaale, mille kasutajate hulgas on sageli puidu varumisega tegelevad ettevõtted. Pettuseid soosib praegune maksusüsteem: füüsilisest isikust erametsaomanik peab tulumaksu maksma metsamüügi käibelt ega saa sellest arvestada maha metsa kasvatamiseks ja raieks tehtud kulusid. Omaniku raieõiguse või metsamaterjali müügist saadud tulu on sageli väga väike või puudub üldse. Selline olukord paneb metsaomanikke otsima mooduseid maksudest kõrvale hiilimiseks ja soosib puiduturul tegutsevaid ebaausaid vahendajafirmasid, kes erametsaomanikele seda võimalust pakuvad. Peamiseks probleemiks taolise käitumise juures on see, et maksupettustega tegelevatel ettevõtetel on ebaausa konkurentsi tingimustes soodne võimalus laiendada oma turuosa.

Olukorda on muutnud 2007. aastal kehtima hakanud uus metsaseadus, mis kohustas metsatehingutest teatama Maksu- ja Tolliametile (MTA), mis distsiplineeris metsamüügi tegelevaid isikuid. Lisaks käivitati 2007. aastal infosüsteem, mille tulemusena muutus lihtsamaks isikute tuvastamine, kes

on jätnud tehingutest teavitamata ning pole metsamüügist saadud tulusid deklareerinud. Muutust väljendab kasvava metsa raieõiguse müüki deklareerinud füüsiliste isikute tulu, mis 2006. aastal kajastus MTA-s ca 4 korda väiksemana kui 2007. aastal, kuigi raie-mahud ei olnud nendel aastatel oluliselt erinevad. MTA kõrgendatud tähelepanu pälvivad fiktiivsete arvetega seotud käibemaksupettused, ümbrikupalgad ja füüsiliste isikute puhul tulu mittedeclareerimine (Lisa 3).

-
- **Illegaalsed raied pole Eesti metsanduses täna keskne probleem, vaid selleks on eelkõige pidev riigipoolne metsaressursi kasutamist määravate parameetrite muutmine, mis moonutab metsandusstatistikat ja takistab metsanduse stabiilset arengut.**
 - **Varimetsanduse peamine probleem Eestis seostub maksudest kõrvale hoidumisega, kuid Maksu- ja Tolliamet on selles valdkonnas oluliselt tõhustanud järelvalvet.**
 - **Metsamajandamise kvaliteet pole Eestis viimase 3 aastaga paranenud.**
-

Ümarpuidu import ja eksport

Imporditud ümarpuidu kogused on sajandi algusest pidevalt kasvanud. Kui 2001. aastal imporditi ümarpuitu 0,5 miljonit tihumeetrit, siis 2006. aastal toodi Eestisse teistest riikidest sisse 1,8 miljonit tihumeetrit ümarpuitu, seda peamiselt Venemaalt, väike osa ka Lätist ja Rootsist.

Ümarpuidu eksport on pidevalt vähenenud, kui 2001. aastal eksporditi 3,5 miljonit tihumeetrit, siis 2006. aastal viidi ümarpuitu välja 1,6 miljonit tihumeetrit, peamiselt paberipuuna Soome ja Rootsi, vähem Norrasse.

Perioodil 1995-2005 on ümarpuidu eksport alati olnud suurem impordist, kuid vahe on pidevalt vähenenud (MKUK 2007). Alates 2006. aastast tekkis uudne olukord, kus ümarpuitu imporditi rohkem kui eksporditi. Olukord muutus 2007 ja 2008 aastal, mil Venemaalt hakata puidu ekspordi piirama. Probleemid said alguse 2007. aasta maikuu „raudteeblokaadiga“, mil Venemaa vähendas oluliselt Eesti suunalisi kaubavedusid.

Samal aastal 1.juulil määrati Venemaa ümarpuidule kõrgendatud eksporditariifid, mida lubati veelgi tõsta 1.jaanuariks 2009, kuid mille tõstmine lükati aasta võrra edasi. Puidutööstusettevõtted olid siiski vähenanud Venemaalt pärit importpuidu kasutamist. Eestimaa Looduse Fondi poolt läbi viidud uuringus osalenud ettevõtted impordisid 2008. aastal Venemaalt vaid marginaalseid koguseid puitu, peamiseks importpartneriks oli paljudel ettevõtetel Läti.

Ümarpuidu ekspordis tekkis 2008 aasta lõpus seisak Skandinaavia paberitööstuse sulgemiste ja sealse kohaliku toorme külluse tõttu

-
- Venemaa ümarpuidu import on alates 2007. aasta suvest pidevalt vähenenud ja osaliselt asendunud täna Lätist imporditava puiduga.
-

Loodusväärtuste kaitse

Eesti metsanduse arengukavas aastani 2010 on seatud eesmärk võtta range kaitse alla vähemalt 10% Eesti metsadest. Seejuures rõhutati vajadust võtta kaitsealade planeerimisel arvesse erinevate kasvukohatüüpide esinduslikkust. Viimane kompleksem analüüs range kaitse all olevate metsade olemi esinduslikkusest ja vastavate vajakute suurusest tehti 2009. aasta kevadel ja selle kohaselt on range kaitse all 9,7% Eesti metsamaast. Vastavalt nimetatud analüüsile on meil hoolimata kõrge kaitstud metsade üldprotsendist vaja esinduslikkuse saavutamiseks võtta kaitse alla veel viljakatel muldadel kasvavaid metsasid. Kõige viljakamaid metsakasvukohatüüpe on täiendavalt vajalik võtta range kaitse alla kuni 40 000 ha ulatuses (Viilma ja Öövel 2009). Täna-seks on Natura 2000 alade valik sisuliselt lõppenud ja seega võib järeldada, et keskkonnaministerium ei suutnud üle-euroopaliste kaitse eesmärkide täitmisel piisavalt hästi ühildada regionaalseid ja kohalikke looduskaitse eesmärke. Seetõttu

oleme täna olukorras, kus vanade metsade elustiku säilimine pole kahjuks looduskaitse süsteemi poolt tagatud. Ainsaks reaalseks võimaluseks vastavaid vajakuid vähendada on täiendada kaitsealade võrgustikku täna veel metsamajandamisest kõrvale jäänud metsade arvelt, mis asuvad nn jätkuvalt riigimandis olevatel maadel. See eeldab nende maade kaitseväärtuse hindamist enne nende suhtes otsuste langetamist. Täna pole keskkonnaministerium selles osas mingit initsiatiivi võtnud, vaid RMK on oma arengukavas lubanud nendega liidetavatel aladel enne raietegevuse alustamist läbi viia ka loodusväärtuste inventuuri (RMK 2008).

Eesti metsade üldist looduskaitse väärtust ja kaitsealade metsade kvaliteeti kirjeldavad kõige ilmekamalt statistilise metsainventuuri 2005. ja 2006. aasta välitööde põhjal saadud hinnangud. Eestis vastab oma struktuuri poolest loodusmetsa kriteeriumitele 3,9% (suhteline viga $\pm 15,1\%$) metsamaast, millest omakorda on kuivendusest mõjutamata ligikaudu 85%. Kaitsealadel paikneb

kõigest 33,7% (viga $\pm 26,1\%$) kuivendusest mõjutamata looduspõõsast e. veidi üle 29 tuhande hektari. Üle-euroopalise tähtsusega elupaikade kriteeriumitele vastavaid metsi on Eestis aga 12,9% (viga $\pm 8\%$). Kaitsealadel või hoiualadel on nendest vaid 30,1% (viga $\pm 14,9\%$) e. ligikaudu 87 tuhat hektarit (Adermann 2008b). Seega võib juba esimese hinnanguna öelda, et suur osa Eesti metsade liigirikkusest püsib tänu tänaste tulunduspõõsaste suhteliselt kõrgele looduslikkusele ja mitte niivõrd kaitsealade võrgustikule. Kaitsealade suhteliselt kehvale looduskaitselisele väärtusele viitab ka asjaolu, et küpse või valmiva metsa arenguklassile vastab vaid veidi üle kolmandiku kaitsealade metsadest, ülejäänud moodustab keskealine mets (48%) või veelgi varasemad arenguklassid. Seega kinnitab üle-Eestiline seire juba varem Asko Lõhmuse töögrupi (Lõhmus et al 2005) poolt väljatoodud tõsiasja kaitsealade suhteliselt madalast looduskaitselisest kvaliteedist. See aga paneb strateegiliselt veelgi suurema tähtsuse majandus-

metsades paiknevatele väärtustele ja nende hoidmisele, mis annab veidi aega kaitsealade metsade looduslikkuse ja ohustatud elupaikade pindala suurenemiseks kaitsealadel.

Majandatavates metsades on peamiseks looduslikku mitmekesisust hoidvaks üksuseks vääriselupaik (VEP). Vääriselupaik on metsaosa, kus on suur tõenäosus ohustatud ja haruldaste liikide esinemiseks. Eestis inventeeriti VEPe laialdasemalt aastatel 1999-2002. Keskkonnaministeeriumi andmeil on Eestis registreeritud kokku 8600 VEPI kogupindalaga 22 000 ha (SA Erametsakeskus 2008) millest 5275 VEPI asub riigimaal, pindalaga 14 000 ha. Keskmise VEP suurus on 2 hektarit. Riigimetsades on VEP hoitud lähtuvalt metsaseadusest ja RMK-le väljastatud säästvat metsamajandamist kinnitava FSC sertifikaadi nõuetest. Erametsades on vääriselupaikade kaitse üles ehitatud vabatahtlikkuse printsiibile, kusjuures riik maksab omanikule metsast saamata jääva tulu osaliselt kinni. Vastavaid lepinguid on tänaseks sõlmitud

sihtasutuse Erametsakeskus andmetel 238. Aastal 2006 ELFi poolt läbiviidud välitööde käigus leiti, et ainuüksi aastatel 2002-2005 raiuti Eestis maha ligikaudu 7% vääriselupaiku. Raiutud oli seejuures nii riigimetsas kui erametsas. Hinnanguliselt on alates 1999. aastast Eestis hävinud ligikaudu 15% vääriselupaikadest (Kohv 2007). Samas ei ole peale 2002. aastat uusi VEPe praktiliselt registreeritud ja ametlikesse registritesse lisatud, kuigi kontrollinventuurid tõestasid nende olemasolu ning samuti nõudis metsaseadus nende märkimist metsamajandamise kavadesse. Lisaks raietele on VEPde arvu olulisel määral vähendanud ka keskkonnaministerium ise, kelle algatusel muudeti metsaseaduses algset VEPI definitsiooni, määratledes VEP maksimaalseks pindalaks 7 hektarit. Selle tulemusena kaotas seaduse silmis VEPI staatuse 546 metsaosa kogu pindalaga 8473 ha, millest 147 tk ehk 2549 ha asub eramaadel (Viilma 2008). Algse plaani kohaselt pidi neist aladest moodustatama kaitsealad, kuid see plaan on realiseerunud vaid osaliselt. Seega on äärmiselt oluline alternatiivsete ja töötavate lahenduste välja töötamine VEP-de efektiivsemaks kaitseks ja uute VEP-de registreerimiseks. VEP-d on tänastes majandatavates metsades ühed peamised elurikkuse hoidjad ja seda eriti tingimustes, kus kaitsealade võrgustikku ei saa kuidagi veel funktsionaalseks pidada.

Kolmas laiem probleem majandusmetsade puhul seisneb asjaolus, et riigil puudub täna praktika, kuidas lahendada ettearvamatuid konfliktsituatsioone avalike huvide ja metsamajanduse vahel. Kuigi keskkonnamõjuhindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seadus sätestab, et metsamajanduse puhul tuleb hinnata keskkonnamõju olemasolu, siis praktikas riigiasutused väldivad vastava võimaluse kasutamist. Näiteks on taolised olukorrad tekkinud haruldaste liikide leidmisel, sest tulenevalt nende leidude harukordsusest pole vastavad liigid kantud

Looduskaitse seaduse lisasse. Sellistel juhtudel pole ametnikud kasutanud õigust alustada keskkonnamõju hindamist, vaid on väitnud, et sellises olukorras pole riigil õigust metsateatist mitte väljastada või raiet peatada. Sama lugu on kohtades, kus kohalik omavalitsus ei ole planeeringus suutnud ette näha avaliku huvi olulisust. On juhtumeid, kus omanikud on lageraieid teostanud metsades, mille roll inimeste elukeskkonna säilitajana oleks pidanud selle välistama. Riik on taoliste olukordade reageerimisel jäänud enamasti hätta. Lahendusena võib näha ametnikele selgesõnalise kaalutusõiguse andmist, mis lubaks neil avaliku huvi korral raiet peatada või tingimusi seada. Samas võib tegu olla ka ametnike juriidilise harimatusega, sest Keskkonnaministeriumi kantsler Rita Annus kinnitas 2008. aasta 5. juunil peetud arutelul, et: „Ulatusliku negatiivse keskkonnamõju vältimine on osa avalikest huvidest ja avalike huvidega arvestamist võimaldab haldusmenetluse seadus. Ametnike haldusmenetluse koolitus keskkonnateenistuste ametnikele on ministeriumi jaoks väga oluline...“ Seega on probleem võibolla hoopis ametnike teadmatuses, mitte seaduste puudulikkuses (ELF 2008).

-
- Eesti metsamaast vaid 3,9% omab oma struktuuri poolest kõrget looduskaitse väärtust ja neist vaid kolmandik paikneb kaitsealadel.
 - Range kaitsega metsade pindala on vaja esinduslikkuse saavutamiseks suurendada ligikaudu 40 000 ha peamiselt viljakatel maadel kasvavate metsade võrra.
 - Tulundusmetsades on VEP-de kaitse olnud tänaseni väheefektiivne. Aastatel 2002-2005 raiuti maha 7% VEP-st.
 - Puudub väljakujunenud praktika, kuidas lahendada olukordi, kus raied lähevad otseselt vastuollu avalike huvidega, või kui raiega kaasneb oluline elukeskkonna kahjustamine.
-

Olulisemad sündmused Eesti metsanduses 2005-2008

Muutused seadusandluses

Aastal 2006 ja 2008 muudeti metsaseadust. Muudatuste pea-eesmärgiks võib mõlemal korral pidada raiemahtude suurendamist ja viimasel juhul ka seaduse juriidilisemalt selgemaks muutmist. Aastal 2006 tehtud seadusmuudatusega alandati raievanuseid keskmiselt 10 aastat ja lisaks võeti uuesti kasutusele küpsusdiameeter, mis teatud kasvukohatüüpides võimaldas raiumisega varem alustada. Lisaks raievanuste alandamisele muudeti ka metsandusstatistikas oluliste metsa arenguklasside piirvanuseid, mille alandamise tulemusena suurenes küpsete metsade pindala 25% ja valmivate metsade pindala 16%. Lisaks muudeti ilma igasuguse avaliku aruteluta puistu tagavara arvutamise mudeleid, mille tulemusena suurenes kuusikute juudekasv majandatavates metsades 8,8% ja Eesti metsade üldine tagavara 2,5%.

Lisaks otsesele raiutavate puistute hulga suurendamisele tekitas muudatus suure hüppe Eesti metsandusstatistikas, moonutades oluliselt erinevatesse arenguklasside kuuluvate metsade pindala aegrida ja kahjustades SMI-st lähtuva metsandusstatistika usaldusväarsust. Negatiivne oli kindlasti ka vääriselupaikade määratlemisel 7 ha pindalapiirangu kehtestamine. Positiivseks on osutunud nõue esitada Maksu- ja Tolliametile vahetult tehingu toimumise järgselt tuludeklaratsioonid, mis on muutnud metsandussektorit läbi paistvamaks.

Aastal 2009 kehtima hakanud seadusega tühistati metsamajandamiskava kohustuslikkuse nõue. Sellega kaotati Eesti erametsandusest sisuliselt ära omanikule riigi poolt pandud kohustus oma ressursikasutust pikaajalisemalt planeerida, mis on sisult säästliku majandamise üks alus-

talasid. Samas toodi metsaseadusesse tagasi valikraie võimalus, samuti nõue jägida lageraielankide liitumist kinnistuüleselt ja anti omavalitsustele selge delegatsioon planeeringute käigus keskkonkaitselistel eesmärkidel raietele tingimusi seada. Seadus kehtestas ka nõude, et metsamaterjaliga toimivate tehingute juures peab alati olema metsateatise number, mis lubab ka pika tarneahela korral vajadusel kontrollida puidu päritolu.

-
- **Illegaalsed raied pole Eesti metsanduses täna keskne probleem, vaid selleks on eelkõige pidev riigipoolne metsaressursi kasutamist määravate parameetrite muutmine, mis moonutab metsandusstatistikat ja takistab metsanduse stabiilset arengut.**
 - **Viimasel 3 aastal on metsaseadust muudetud 2 korda. Muudatuste peamine eesmärk on olnud raievõimaluste suurendamine. Alandatud on raievanuseid, uuesti on kasutusele võetud rinnasdiameeter raieparameetrina, omanikult ei nõuta enam metsamajandamiskava olemasolu ja sellejärgset majandamist. Samas toodi seadusesse tagasi valikraie võimalus ja keelati külgnevaltel kinnistutel lankide liitumine, kui selle tulemusena on langi pindala üle 7 ha.**
 - **Hästitoimivaks on Metsaseaduse nõue esitada Maksu- ja Tolliametile vahetult tehingu toimumise järgselt tuludeklaratsioonid, kuna see suurendas metsatulu deklareerimist.**
 - **Metsaseadusega kehtestati nõue, et sõltumata tarneahela pikkusest peab metsamaterjaliga toimivate tehingute juures olema toodud metsateatise numbrid. See võimaldab puidu siduda raiekohaga.**
-

RMK riigikontrolli audit ja reform

Aastal 2007 lõpetas Riigikontroll RMK-s auditi „2002-2006 aasta raiete planeerimise hindamiseks“. Auditi põhilised järeldused olid:

- RMK arvestus riigimetsa raiete üle pole korrektne.
- Riigimetsa majandamist kavandatakse lühiajaliselt.
- Riigimetsa raiete planeerimisel ei arvesta RMK mitmete metsamajandamise kavandamise nõuetega ja kasutab raiete kavandamise alusena andmeid, kus kasvava metsa pindala on tegelikust suurem.
- Raiete planeerimine RMKs ei ole läbi paistev ja info liikumine juhtimistasandite vahel on häiritud.
- Metsakaitse- ja Metsauuenduskeskus (MKUK) ei ole riigimetsa majandamise kavade kehtestajana täinud talle seatud eesmärke.
- Vabariigi Valitsusele kinnitada antud iga-aastased riigimetsast maksimaalselt raiuda lubatud kogused ei tugine piisava usaldusväärsusega andmetele.
- Kõigis valimis olnud seitsmes metstkonnas

tuvastati juhtumeid, mille puhul RMK oli raietid kavandanud puistutesse, mille raiumine oli vastuolus metsaõigusnormidega (Riigikontroll 2007).

RMK ja Keskkonnaministeerium ei nõustunud lõpuni Riigikontrolli etteheidetega. Veidi aja pärast siiski ilmnis, et Riigikontrolli ette heited olid siiski põhjendatud ja RMK-l polnud selget ülevaadet, mis erinevates metstkondades oli toimunud ja seega ei omanud korrektset ülevaadete enda poolt majandavast ressursist. Üheks põhjuseks olid siin kindlasti olemasolevate infosüsteemide puudulikkus ja metsakorralduse toimimispõhimõtete muutmine, mis ei suutnud infovajadust rahuldada. Peamiselt Riigikontrolli auditile toetudes vallandati senine direktor ja asemele valiti Aigar Kallas, kes juhtis RMKd ka aastatel 2002-2003.

Uue juhiga RMKs alustati 2007-2008 läbi viima ulatuslikku struktuurset reformi. Kuigi reformi põhjendati palju Riigikontrolli auditiga, siis sisuliselt tegeleti ikkagi metsamajandamise majanduslikult efektiivsemaks

muutmise, mitte riigikontrolli poolt esile toodud probleemidele sisliste lahenduste otsimisega. Reform lõppes 2008 aasta 1. juunil ja selle käigus vähendati metuskondade arvu seniselt 63-lt 17-le. Metsa majandamine jagati ära kolme iseseisva üksuse vahel: metsa haldamine, metsa majandamine ja puidu turustamine. Hetkel pole veel võimalik hinnata teostatud reformi edukust.

Aasta 2009 veebruarist määras valitsus RMK ülesandeks ka looduskaitseliste tööde tegemise kaitsealadel. Vastavate tööde

finantseerimine peaks hakkama toimuma RMK metsamajandamise tuludest.

-
- Riigikontroll tuvastas RMKs olulised puudused metsaressursi üle arvestuse pidamisel ja raietegevuse planeerimisel.
 - RMKs teostati põhjalik struktuurne reform, mille käigus vähendati majandamisüksuste arvu 4 korda ja jagati majandamine kolmeks: metsa haldamine, metsa majandamine ja puidu turustamine.
-

Muutused erametsanduse tugistruktuuris

Erametsaomaniku peamiseks nõustajaks on senini olnud eelkõige keskkonnateenistuse metsaspetsialistid, kelle ülesanne on olnud ka metsateatiste väljastamine. Aastal 2008 suurenes SA Erametsakeskus roll erametsaomanike tugisorganisatsioonina. Keskkonnaministeeriumi poolt kontrollitav Erametsakeskus on vastutav enamuse erametsanduslike toetuste jagamise eest, sh. Euroopa Liidu toetused. Aasta 2008 alguses võttis Erametsakeskus enda kanda erametsaomanikele nõustamise teenuse pakkumise, milleks on loodud nn metsa-

konsulentide võrgustik (hetkel üle 60 inimese). Erametsakeskuse initsiatiivil loodi ka esimene metsanduslik Metsa hoiu- ja laenuühistu. Erametsakeskus on hakanud aktiivselt arendama PEFC sertifitseerimist Eestis.

-
- Erametsaomanike nõustamine ja erametsade majandamise toetuste maksmine on muutunud riigieelarvest finantseeritava SA Erametsakeskus ülesandeks.
-

Metsasertifitseerimine

FSC standard

Aastal 2008 jõuti Eesti FSC Töögrupis rahvusliku säästvat metsandust kinnitava standardi sisulise heakskiitmiseni. Samas ei jõutud standardit 2008. aastal esitada FSC keskusele akrediteerimiseks, kuid loodetavasti juhtub see 2009 aastal. Standardi sisu juures tekitas kõige rohkem emotsioone põlisrahvaste õigusi tagav Printsip nr. 3. Peamiselt toimus diskussioon selle ümber, kas Eestis on võimalik eristada põlisrahva gruppe muust elanikkonnast või mitte. Küsimuses konsen-

suseni ei jõutud, kuid hääletusel otsustas enamus töögrupi liikmetest aktsepteerida põlisrahvarühmade tunnustamist. Keskkonnamadest oli kõige tulisemad vaidlused indikaatorite üle, mis puudutasid metsakuivendust ja majandaja kohustust oma tegevuse keskkonnamõju hinnata.

Eestis omab hetkel FSC sertifikaati RMK (1082600 ha) ja erametsas Lembit Laks (315 ha). FSC tarneahela sertifikaati omab Eestis 48 ettevõtet (www.fsc.org).

PEFC standard

Aastal 2008 kiideti heaks PEFC rahvuslik metsasertifitseerimise skeem. PEFC rahvusliku skeemi väljatöötamisel on osalenud üks keskkonnakaitsega seotud organisatsioon. Hetkel ei ole Eestis PEFC sertifikaadiga

metsaomanikke. Esimese sertifikaadi väljastamist võib oodata 2009 aasta keskel. Eestis tegutseb neli ettevõtet millel on PEFC tarneahela sertifikaat (www.pefc.org)

Ettepanekud säästva metsanduse edendamiseks Eestis

- 1) Tuleb vältida okaspuude keskmise raiemahu olulist tõusmist ja lõpetada riiklikul tasemel raieparameetrite pidev muutmine.
- 2) Metsade arenguklasside muutmine tuleb tagasiulatuvalt kehtetuks tunnistada ja edaspidi tagada metsandusstatistika järjepidevus ja usaldusvärsus.
- 3) Raieteatiste menetlemisel peab ametnikele andma õiguse vajadusel nõuda keskkonnamõju analüüsimist ja sellest lähtuvalt seada raiele tingimusi.
- 4) Seni omanikuta õigusvastaselt võõrandatud tagastamata maade (15% metsamaast) kasutusele võtmisel tuleb vältida sajandivahetuse tehtud vigu, kui maareformi käigus tagastatud kinnistute metsad olid laastavate ülerraiete objektiks. Oksjonitel müüdavate metsade majandamise peab siduma riigi poolt koostatud metsamajandamiskavadega.
- 5) Tulumaksusüsteem tuleb muuta omanikusõbralikumaks. Riigil tuleb täiendavalt võtta range kaitse alla 40 000 ha viljakatel muldadel kasvavaid metsi, et tagada rangelt kaitstavate metsade elupaigaline esindulikkus.
- 6) Enne jätkuvalt riigiomandis olevate maade oksjonile panemist tuleb läbi viia loodusväärtuste inventuur, et välistada kõrge kaitseväärtusega metsade eraomandisse andmine
- 7) VEP kaitse skeem tuleb üle vaadata, et efektiivsemalt tagada VEP-de registreerimine ja säilimine.
- 8) Vajadusel tuleb väärtuslikumatest VEP-st moodustada kaitstavad üksikobjektid ja need üldises korras omanikult välja osta.
- 9) Metsaseadusest tuleb kaotada VEP pindala 7 ha piirang.
- 10) Metsakorraldajate koolitamisel tuleb senisest enam pöörata rõhku looduskaitseliste ja kultuuriliste väärtuste äratundmisele.
- 11) Erametsanduse konsulentide koolitamisel tuleb lisaks metsakasvatusele aspektidele samaväärselt keskenduda ka keskkonna- ja looduskaitsele.

II OSA

Eesti ettevõtete puiduvarumise poliitika ja praktika

Uuringu eesmärgid

Antud uuring on 2006. aastal sihtasutus Eestimaa Looduse Fond poolt läbi viidud uuringu „Eesti ettevõtete puiduvarumispoliitika ja -praktika“ jätku-uuring, mille eesmärkideks on:

1. Anda ülevaade Eesti puiduvarumisturu struktuurist ja sellega seonduvatest probleemidest.
2. Kaardistada Eestis metsavarumisega tegelevate ettevõtete toormevarumise poliitikaid ja praktikaid.
3. Analüüsida Eesti ettevõtete poolt raken-

datavate varumispoliitikate efektiivsust ja vastavust kohalikele oludele.

4. Teha praktilisi ettepanekuid ettevõtete varumispoliitikate täiustamiseks.

Käesoleva uuringu peamiseks eemärgiks on kirjeldada ja analüüsida viimase 3 aasta jooksul toimunud muutusi ülalnimetatud valdkondades. Projekti üldisemaks eesmärgiks on arendada suhteid Eesti metsandusega seotud ettevõtete ja valitsusväliste organisatsioonide vahel.

Metoodika

Uuringus osales 10 Eestis puiduvarumise ja töötlemisega tegelevat ettevõtet. Esindatud olid suured ja keskmise suurusega ettevõtted ja saeveskid. Ettevõtete esindajatega viidi läbi metoodilised suulised intervjuud. Intervjuud keskendusid meetmetele, mida ettevõtted rakendavad, et kontrollida puidu päritolu, ettevõtete toormeallikatele struktuurile ja rakendatavatele keskkonnapoliitikatele. Ülevaate saamiseks metsandussektoriga seostuvast maksupettuste probleemistikust küsiti infot Eesti Maksu- ja Tolliametilt.

Uuringus osalenud ettevõtted võib jagada kolme rühma:

- Puiduvarumisega tegelevad ettevõtted, kes tegelevad nii metsa ülestöötamisega

kui ka puidu kokkuostuga (AS Stora Enso Mets, AS Metsäliitto Eesti, AS Lemeks ja AS Holmen Mets).

- Puidu kokkuostule ja vahendamisele orienteeritud ettevõtted (AS Södra Eesti, AS UPM Kymmene Forest, AS Nor-Est Wood).
- Saeveskid (OÜ Vara Saeveski, AS Erapuit, AS Toftan)

Käesolevasse uuringusse püüti kaasata samu ettevõtteid, kes osalesid 2006. aasta uuringus. Enamus ettevõtteid olid kordusuuringus osalemisega nõus, välja arvatud AS Balcas Eesti, kelle asemel on uuringusse kaasatud saeveski AS Toftan. Ettevõtete 2007. aastal varutud puidu mahud on toodud tabelis 1.

Tulemused

Muutused ettevõtete puiduvarumismahtudes

Ettevõtete puiduvarumises toimunud muutused on erinevad sõltuvalt ettevõtete tegevusvaldkonnast. Eristuvad ettevõtted, mis tegelevad puiduvarumisega, kokkuostuga ning töötlemisega.

Suuremate puiduvarumisega seotud ettevõtete puidumahud on 2007. aastal üldiselt väiksemad kui 2005. aastal (tabel 1) ning ettevõtete prognoosid 2008 ja 2009 aasta puidukäibe kohta on pessimistlikud. Kui 2005. ja 2007. aasta puidumahtude vahe on märgatav, siis 2008. ja 2009. aastal on oodata veelgi suuremaid puidukäibe kukumisi. Puidumahtude langemine 2005. ja 2007. aasta vahel on tingitud põhiliselt Venemaa impordi ootamatust kokkukukkumisest, 2008. ja 2009. aasta puidukoguseid mõjutab eelkõige nõudluse langus ehitussektoris ja paberitööstuses.

Puidu kokkuostuga tegelevate ettevõtete puhul ei ole märgata selget langusega tõusutrendi. Nende ettevõtete puidukäive on seotud peamiselt Skandinaavia paberi-

tööstuse nõudlusega. Samas on ettevõtete esindajate sõnul 2008 ja 2009 aastal oodata langust puidumahtudes, sest paberitööstuse nõudlus on langenud.

Saeveskite puidukäive on otseselt seotud ehitussektori aktiivsusega. Seega ei ole nende ettevõtete puidumahud 2005. ja 2007. aastal eriliselt muutunud. (OÜ Vara saeveski puhul on muutus meetodikast tulenev – 2005. aasta puidumaht on antud saematerjali kohta, 2007. aasta andmed aga ümarpuidu kohta. Kuna Vara Saeveski töötleb peenpalki on tema materjali väljatulek ca. 50% ümarpuidu mahust, seega ei ole 2005. ja 2007. aasta puidukäivete vahe suur.) Teistsuguse olukorra loob nõudluse langus ehitussektoris ja seetõttu prognoosivad ettevõtted 2008 ja 2009 aastaks olulist puidukäibe langust. Selgelt eristub AS Toftan, mille esindajad prognoosivad puidukäibe kasvu 2008. ja 2009. aastal. AS Toftani olukorda soodustab lai ekspordipartnerite ring.

Tabel 1. Uuringus osalenud ettevõtete tegevusala, 2005. ja 2007. aastal varutud puidu maht sh. eksporditud ja imporditud puidu (toodete) osakaal.

Ettevõtte nimi	Tegevusala	Varumise maht (tm)	2005		Varumise maht (tm)	2007	
			Impordi maht	Ekspordi maht		Impordi maht	Ekspordi maht
AS Stora Enso Mets	Puiduvarumine	1 900 000	39%	31%	1 000 000	10%	30%
AS Metsäliitto Eesti	Puiduvarumine	874 000	20%	40%	580 000	5%	40%
AS Lemeks	Puiduvarumine metsamaahaldus	600 000	17%	17%	500 000	25%	30%**
AS Holmen Mets	Puiduvarumine	500 000	8%	66%	510 000	~0%	68%
AS Nor-Est Wood	Puidu kokkuost	500 000	14%	65%	480 000	34%	46%
AS Södra Eesti	Puidu kokkuost	265 000	5%	85%	343 000	30%	87%
AS UPM Kymmene Forest	Puidu kokkuost	200 000	10%	80%	250 000	35%	80%
OÜ Vara Saeveski	Saematerjali tootmine	62 000*	20%	45%	114 000	35%	20%
AS Erapuit	Saematerjali tootmine	15 000*	33%	60%	15 000*	0%	50%
AS Toftan	Saematerjali tootmine	-	-	-	270 000	34%	50%

*- saematerjal

**-ümarpuidu osakaal AS Lemeksi ekspordist

Ülevaade ettevõtete toormeallikate jaotumisest

Ettevõtete toormeallikad jaotuvad järgmiselt (tabel 2):

1) Puiduvarumisega tegelevad ettevõtted.

Füüsilisest isikust puidutarnijate osakaal on sarnaselt kolme aasta taguse olukorraga väga väike, jäädes vahemikku 0-18%. Pikaajaliste juriidilistest isikutest partnerite osakaal jääb 20-68% vahele, mis on suurem varieeruvus kui 3 aastat tagasi, mil vastav näitaja oli 50-60%. Enamiku ettevõtete puhul võis täheldada, et juhuslike pakkujate ring on jäänud väiksemaks, AS Metsäliitto Eesti ja AS Holmen Mets andmetel tarnisid juhuslikud pakkujad, kellega puudusid pikajalised koostöökogemused, 2-5% kogumahust. Oluliselt on muutunud AS Metsäliitto Eesti varumismahud RMK-lt, olles kolm aastat tagasi vaid 1-5% ja 2007. aastal 30% varutud puidu hulgest. AS Lemeksi toormeallikad jaotuvad sarnaselt kolme aasta taguse perioodiga, nende esindaja väitel üritatakse siiski suurendada füüsilistest isikutest või FIE-dest erametsaomanike osakaalu tarnijaringis.

2) Puidu kokkuostule ja vahendamisele orienteeritud ettevõtted.

Nende ettevõtete ekspordinumbrid on suhteliselt suured, AS Nor-Est Wood erineb oma ekspordimahult teistest ettevõtetest, sest ta on haavapuitmassitehase AS Estonian Cell üks kahest suurvarustajast. Nende ettevõtete puhul varieerus füüsilisest isikust erametsaomanike osakaal tarnijate seas 0-10% vahel. Üldiselt tähtsustati koostööd pikaajaliste lepingupartneritega, mis Södra ja Nor-Est Woodi puhul jäid 70-89% vahele. UPM-Kymmene põhiliseks varustajaks on RMK (60% puidumahust). Ülejäänud varustajad jagunesid pooleks: 20% pikaajalised partnerid 20% juhuslikud. Peamised kolme aasta jooksul toimunud muutused seisnevadki RMK puidu osakaalu

muutumises varumismahtudes. Kuna AS Estonian Celli teiseks suurvarustajaks on RMK, siis on AS Nor-Est Woodi varutud puidukogustes RMK-st pärit puidu osakaal oluliselt langenud võrreldes 3 aasta taguse perioodiga. AS Södra Eesti puhul on RMK-st pärit puidukogused jäänud enam-vähem samaks.

3) Saeveskid.

Saeveskite puidukäibes on füüsilisest isikust metsaomanikult hangitud puidu kogused peaaegu olematud. Üldine tendents on eelistada pikaajalisi partnereid, kuid kuna AS Erapuit on orienteeritud jämeda diameetriga puidu töötlemisele, siis tuleb ettevõttele puit lihtsalt sealt, kus parasjagu vastava läbimõõduga sortimenti leidub. RMK puidu osakaal on seetõttu samuti väike. Vara Saeveski puidust moodustas 2006. aastal RMK-s ülestöötatud materjal 25-30%, 2008. aastal oli see 80%. AS Toftani puhul moodustab RMK puit 42-45% varutud puidust.

RMK-st pärit puidu üldmaht kõigis uuritud ettevõtetes on jäänud samaks, seega on RMK-st pärit puidumahtude suurenemine tingitud ettevõtete puidumahtude vähene misest, mitte RMK tarnete suurenemisest.

Tabel 2. Erinevate puidutarnijate osakaal kordusuuringus osalenud ettevõtete varumisbilansis.

Ettevõtte nimi	Aastal 2006 kogutud andmed				Kordusuuringul kogutud andmed			
	Füüsiline isik või FIE	Pikaajalised partnerid	Juhuslikud pakkujad	RMK	Füüsiline isik või FIE	Pikaajalised partnerid	Juhuslikud pakkujad	RMK
AS Stora Enso Mets	5-10%	55-60%	20%	15%	10%	60%	5%	25%
AS Metsäliitto Eesti	10-15%	60%	25%	1-5%	18%	49%	3%	30%
AS Lemeks	5%	50%	20-25%	20%	5%	55%	25%	15%
AS Holmen Mets	10%	60%	5%	20-25%	5-10%	63-68%	2-5%	20%
AS Nor-Est Wood	5%	40%	1%	50%	10%	70%	<5%	15%
AS Södra Eesti	5%	89%	5%	4%	5%	89%	1%	5%
AS UPM Kymmene Forest	0%	70-80%	10%	10-15%	0%	20%	20%	60%
OÜ Vara Saeveski	0%	70-75%	1%	25-30%	0%	20%	0%	80%
AS Erapuit	0%	95%	2-3	2-3	0%	50%	50%	0%
AS Toftan	0%	-	-	-	0,1-0%	49-54%	4-6%	42-45%

Hinnang seadusandlusele ja võimalustele puidu päritolu kontrollimisel

Kui kolm aastat tagasi leidsid ettevõtete esindajad, et peamine lünk seadusandluses seisnes kindla päritolu tõendava dokumentatsiooni mittenõudmises, siis käesoleval aastal leiti, et lisadokumentide nõudmine ei aitaks oluliselt kaasa puidu päritolu tuvastamisele. Samas tuleb ka mõõnda, et 2009 aastal kehtima hakanud Metsaseadus muutis kohustuslikuks metsateatiste numbrite olemasolu metsamaterjali müügidokumentatsioonis, sõltumata tarneahela pikkusest. See muudab puidu päritolu kontrollitavaks ka pikkade tarneahelate korral. Probleemina kerkis esile metsateatiste võltsimine – kuna ettevõtetel ei ole ligipääsu andmebaasidele, kus oleks näha väljastatud metsateatiseid, ei saa nad kuidagi teisiti metsateatise ehtsust kontrollida kui keskkonnateenistusest järele pärides. Puudusena toodi välja võimalus esitada ühed ja samad päritoluandmed erinevatesse ette-

võtetesse, sest seda, kui palju on ühe metsateatise alusel puitu müüdnud, pole ettevõtetel vastava andmebaasi puudumisel võimalik kontrollida. Puudulikku dokumentatsiooni ei nähtud probleemina ilmselt seetõttu, et uuringus osalenud ettevõtted rakendasid katastriüksuse numbriga ja metsateatise koopiaga nõuet metsamaterjali ostul enne 2009. aastat.

Praktika puidu päritolu, legaalsuse ja hea metsamajandamiskvaliteedi tagamisel

Viisid, kuidas ettevõtted tagavad ja kontrollivad varutud metsamaterjali legaalsust, päritolu ja raietööde kvaliteeti on jäänud samaks võrreldes kolme aasta taguse perioodiga.

- Avalikud keskkonnapoliitikad ja –lepped, nõuded puidu müüjatele. (Keskkonnaleppe rikkumisele järgnevad tihtilugu leppetrahvid või suhete katkestamine vastava tarnijaga).

- Piiratakse tarnijate ringi ning eelistatakse tuntuid, pikaajalisi ja usaldusväärseid koostööpartnereid.
- Päritolu- ja raiekvaliteediauditite teostamine.
- Sertifitseerimine.

Viimased kaks valkonda on enamasti omavahel seotud – suur osa ettevõtteid hakkab päritoluauditite tegema siis, kui omandatud sertifikaat seda nõuab.

Avalikud keskkonnapoliitikad ja keskkonnanõudeid sisaldavad lepingud tarnijatega

Uuringus osalenud ettevõtetest omasid eestikeelset keskkonnapoliitikat või keskkonnanõudeid sisaldavaid leppeid enamus puiduvarumise ja kokkuostuga tegelevaid ettevõtteid, välja arvatud AS Lemeks Eesti (tabel 3). Kolme aasta jooksul toimunud muutused keskkonnanõuete sisus olid tingitud peamiselt keskkonnasõbralike sertifikaatide omandamisest.

Saeveskitest ei olnud uuringu läbiviimise

ajal ühelgisõnastatud avalikku keskkonnapoliitikat ega sätteid lepingus. AS Toftan omandas FSC sertifikaadi 1. jaanuaril 2009 ning sellega seoses koostati ka keskkonnapoliitika. AS Vara Saeveskil on väga väike ring varustajaid (AS Woodwell, AS Metsäliitto Eesti ja RMK), ning seetõttu ei peeta vajalikuks ka omaette keskkonnapoliitika sõnastamist.

Tabel 3. Ettevõtete keskkonnapoliitikad- ja nõuded tarnijatele.

Ettevõtte nimi	Keskkonnapoliitikad ja –nõuded tarnijale 2006 aastal	Keskkonnapoliitikad ja –nõuded tarnijale 2008 aastal
AS Stora Enso Mets	Jah	Jah
AS Metsäliitto Eesti	Jah	Jah
AS Lemeks	-	-
AS Holmen Mets	Jah	Jah
AS Nor-Est Wood	-	Jah
AS Södra Eesti	Jah	Jah
AS UPM Kymmene Forest	Jah	Jah
OÜ Vara Saeveski	-	-
AS Erapuit	-	-
AS Toftan	-	_*

*- keskkonnapoliitika koostatakse 2009. aastal

Päritoluga seotud nõuded

Nagu 2006. aastal, on ettevõtetel, kes on eraldi välja töötanud keskkonnapoliitikad ja tarnejuhised, lisatud lepingutesse spetsiifilised päritolu- ja keskkonnaaspekte puudutavad sätted. Sellist praktikat rõhutatakse, kui seadusest rangemat moodust puidu legaalsuse ja keskkonnasõbralikkuse tagamisel. Kui lepingu tingimused on sellised, mis nõuavad tarnija

nõusolekut päritolu- ja raiekvaliteedi auditega, on süsteem tõhusam. AS Stora Enso Mets esindaja sõnul vähendab selline süsteem petturluse ja puidu päritolu varjamisega tegelevate vahendajafirmade müügisoovi. Üldine puidu päritolu kontrollimise praktika on enamikes ettevõtetes metsateatise koopia ja katastriüksuse numbri esitamise nõue metsamaterjali ostul.

Keskkonna- ja looduskaitsealased nõuded

Enamik ettevõtetest, kellel on sõnastatud oma keskkonnapoliitika, nõuavad, et puit oleks raiutud vastavalt kehtivatele seadustele ning kui see on raiutud kaitsealalt, siis peab see olema üles töötatud vastavalt kaitseeeskirjale. AS Stora Enso Metsa lisatingimused ostulepingus välistavad kaitsealadeks planeeritud aladelt ja vääriselupaikadest raiutud puidu. Keskkonnapoliitikates kasutatakse tihti sertifikaatidest tulenevat retoorikat – ei osteta puitu, mis on raiutud kõrge looduskaitsealase väärtusega metsadest, ei osteta geneetiliselt modifitseeritud puitu, ei osteta puitu, mis pärineb aladelt, kust raiuti puitu istanduste rajamiseks. Esimene eelnimetatud nõuetest omab Eesti kontekstis tähtsust, kuid enamasti piirdub selle täitmine lihtsalt puidu välistamisel, mis pärineb looduskaitsealadelt, kui ta ei

ole raiutud vasta-valt kaitse-eeskirjale. Seega kopeerib see punkt seadust. Eraldi mainivad seaduse kaitseta vääriselupaikadest pärit puidu ostmise välistamist veel AS Lemeks ja AS Metsäliitto, kes oma esindajate sõnul püüavad mitte osta puitu, mis on raiutud vääriselupaikadest, kuid kes ei ole siiski oma lepingutesse või keskkonnapoliitikasse vastavat nõuet lisanud.

AS Metsäliitto Eesti sätestab eraldi keskkonnanõuded oma puidu ülestöötajatele. Neid tingimusi ei ole viimase kolme aasta jooksul muudetud ning nad on seotud eelkõige metsatehnikast lähtuvate keskkonnariskide maandamisega. Pööratakse tähelepanu pinnasekahjustuste vältimisele ja veekogude kaitsele. Täpsed nõuded on ka määrdeõlide ja kütuste käitlemise kohta. Eraldi nõue on jätta mets pärast raiet prügist puhtaks.

Piiratud tarnijate ring

Puidu legaalsuse ja õige päritolu tagamisel rõhutatakse kitsa ja usaldusväärse tarnijateringi olulisust. Ettevõtted püüavad liikuda selles suunas, et teha enam koostööd tarnijatega, kes on usaldusväärsed ning puiduvarumissektoris tegutsenud pikemat aega. Eriliselt rõhutasid vastastikkuse usalduse ja pikaajalise koostöö olulisust AS Holmen Mets, AS Nor-Est Wood, OÜ Vara Saeveski ja AS Toftan.

Päritolu ja raiekvaliteedi auditid

Päritolu ja raiekvaliteedi auditeid teostavad kõik uuringus osalenud puiduvarumise ja -kokkuostuga tegelevad ettevõtted. Kõige enam teevad raiekvaliteedi auditeid AS Metsäliitto Eesti, AS Holmen Mets ja AS Stora Enso Mets (tabel 4). Peale AS Södra Eesti viivad teised ettevõtted auditeid läbi ise, ettevõtte enda töötajatega. AS Södra Eesti puhul viib neid läbi eraldiseisev ettevõtte. AS Södra Eesti ei teostanud 2008. aastal ühtegi raieauditit, küll on aga tehtud neid varasematel aastatel. Lünk auditite tegemises tekkis ümberkorraldustest ettevõtte töös 2008. aastal. AS Södra Eesti plaanib omandada kahte keskkonnasõbralikku sertifikaati – PEFC CoC ja FSC CoC, kui ettevõtte sertifitseeritakse, lasub sel taas kohustus raieauditeid teostada. AS Stora Enso Mets on käesoleva aasta kevadest viinud sisse uudse eelauditite süsteemi, mille käigus tarnijaid kontrollitakse pisteliselt juba enne ostu-müügi tehingut.

Saeveskitest on audititega kokku puutunud

Eraldi probleemina kerkib üles tõsiasi, et juriidilistel põhjustel ei ole ettevõtetel võimalik jagada infot erinevate tarnijatega esile kerkinud probleemide kohta. On rida ettevõtteid kellel on firmasisene must nimekiri vahendajafirmadest, kes ühel või teisel moel tegutsedes on kaotanud kokkuostja usalduse, kuid kuna ettevõtete vahel info ei liigu, jäävad läbipaistmatud ja puidu päritolu varjavad vahendajad puiduturule püsima.

AS Erapuit ja Vara Saeveski, kus 2006. aastal viidi läbi auditid koos ELF-i esindajaga ELF-i esimese puiduvarumispoliitikate ja -praktikate uuringu raames. AS Vara Saeveski ja AS Toftan hakkavad teostama auditeid ilmselt 2009. aastal seoses FSC CoC omandamisega.

Auditite tulemusel on AS Stora Enso Mets lõpetanud koostöö 11 tarnijaga, neist üheksaga päritolu-auditi tulemusel ning kahega eel-auditi tõttu. AS Metsäliitto Eesti on lõpetanud koostöö ühe tarnijaga, AS Holmen Mets on keeldunud puidukoorma ostmisest, kui tarnija ei olnud nõus pistelise auditi sätttega puidu ostu-müügi lepingus. Ettevõtete esindajate sõnul ei ole viimase kolme aasta jooksul enam esinenud selliseid juhtumeid, kus neile on metsamaterjali üritatud müüa päritoluandmetega, mis viitavad aladele, kus realselt ei olegi metsamaad. Väidetavalt on petuskeemid muutunud rafineeritumaks ning isikud

nende taga targemaks. Nor-Est Woodi esinaja väitis, et kahtlus puidu päritolu suhtes tekib siis, kui nõutav dokumentatsioon on täiesti korrektselt vormistatud. Selline olu-

kord viitab faktile, et avalik, kõigile kättesaadav teave internetis võib olla kohati kahjulik. Seegi näide osutab vajadusele täiustada ettevõtete kasutuses olevaid andmebaase.

Tabel 4. Ettevõtete poolt läbi viidavate raieaudite arv.

Ettevõtte nimi	Auditite arv 2005. aastal	Audite arv 2008. aastal
AS Stora Enso Mets	50-60	48
AS Metsäliitto Eesti	70	80
AS Lemeks	2-3	4
AS Holmen Mets	24	60
AS Nor-Est Wood	1-2	5
AS Södra Eesti	40	0
AS UPM Kymmene Forest	10	5
OÜ Vara Saeveski	-	-
AS Erapuit	-	-
AS Toftan	-	-

Sertifitseerimine

Enamus uuringus osalenud puiduvarumise ja -kokkuostuga tegelevatest ettevõtetest omavad ühte või teist rahvusvaheliselt tunnustatud keskkonnasõbralikku sertifikaati. AS Lemeksi puhul omavad FSC CoC sertifikaati samasse kontserni kuuluvad puidu töötlemisega tegelevad ettevõtted AS Palmako ja AS Imprest. AS Södra Eesti omab ISO 14001

sertifikaati ning plaanib omandada PEFC ja FSC CoC sertifikaadid 2009. aasta märtsis. Enamlevinud serifikaat on FSC CoC (*Chain of Custody* eestik. tarneahel). PEFC CoC on AS Metsäliitto Eestil. Saeveskitest AS Vara Saeveski ja AS Toftan omandasid 2009 aasta alguses FSC CoC sertifikaadid (tabel 5).

Tabel 5. uuringus osalenud ettevõtetele omistatud sertifikaadid

Ettevõtte nimi	ISO 14001	FSC CoC	PEFC
AS Stora Enso Mets	2005	2005	
AS Metsäliitto Eesti	2004	2005	2005
AS Lemeks			
AS Holmen Mets		2006	
AS Nor-Est Wood		2006	
AS Södra Eesti	2001	Taotleb	Taotleb
AS UPM Kymmene Forest		2006	
OÜ Vara Saeveski		2009	
AS Erapuit		-	
AS Toftan		2009	

Liitumine ELF-i vääriselupaikade raie moratoriumiga

Aastal 2007 kutsus SA Eestimaa Looduse Fond üles puidusektoris tegutsevaid ettevõtteid liituma vääriselupaikade raie moratoriumiga, millega langes liitujatele kohustus nõuda oma tarnijatele puidukoorma päritolule viitavat maaüksuse katastrinumbrit ning metsateatist. Nõutava dokumentatsiooni abil oleks siis võimalik kontrollida metsaregistri avalikust internetiversioonist, kas

varutud puit on raiutud vääriselupaigast. Liitunud ettevõtete nimekiri on avalikult nähtav ELF-i kodulehel. Tänapäevani on moratoriumiga liitunud vaid AS Stora Enso Mets. Peamise takistusena, miks teised ettevõtted ei ole üleskutsega liitunud nimetati seda, et ettevõtetel ei ole täna võimalik 100% garanteerida, et vääriselupaikadest raiutud puitu ei osteta.

Analüüs

Vajadus ettevõtete vastutustundliku varumispoliitika järele

On levinud arvamus, et Eesti seadusandlus rakendab piisavalt mehhanisme tagamaks puiduturul ringleva metsamaterjali legaalsus ning selle loodus- ja keskkonnasäästlik ülestöötamine. Lisaks ettevõtete pingutustele lisati alates 2009 aastast kehtima hakanud Metsaseadusesse nõue, et kõigil metsamaterjaliga tehtavatel tehingutel peab olema juures metsateatise informatsioon, mis võimaldab puitu seostada alati kindla raiekohaga. Kuigi ebaseaduslike raiete hulk on võrreldes 2006. aasta seisuga oluliselt vähenenud, on säilinud siiski rida probleeme – metsasektoris toimuvad tänini maksupettused, raiete kvaliteet jätab sageli soovida, vääriselupaikade säilimine ei ole tagatud ja esineb metsateatiste võltsimise juhtumeid. Seega püsib vajadus ettevõttesise vastutustundliku varumispoliitika järele. Uuringus osalenud suured puiduvarumise ja kokkuostuga tegelevad ettevõtted ostavad füüsilisest isikust erametsaomanikult kokku vaid 0-18% oma puidukäibe mahust, kuigi viimastele kuulub ligikaudu

kolmandik Eesti metsamaast. Erametsaomanikule ebasoodus maksusüsteem tekitab olukorra, kus puiduturul tegutsevad juriidilised isikud, kelle tegevus on tihti läbipaistmatu. Suurtel kokkuostjatel, kellel on soov tegutseda läbipaistvalt ja ausalt, on raske saada otsekontakti füüsilisest isikust erametsaomanikuga. Kuna puiduettevõtted ei või avalikult kahjustada teiste sektoris tegutsevate ettevõtete mainet, on infovahetus kahtlase tegutsemisega vahendajafirmade kohta blokeeritud, mistõttu ei ole neid lihtne puiduturult välja tõrjuda. Sellised läbipaistmatu tegevusega ettevõtted on suurema tõenäosusega seotud ka maksupettustega ja teiste illegaalsete tegevustega. Nimetatud ettevõtted kahjustavad metsasektorit tervikuna, tekitades turul ebaausat konkurentsi. Seega valitseb Eesti puiduturul olukord, kus metsamaterjali ei saa turvaliselt osta igapäev käest, vaid ettevõtetel peab olema selge poliitika, milliseid varumispraktikaid soositakse.

Keskkonnapoliitika ja -nõuded tarnijatele, uuringus esile kerkinud probleemid

Eesti oludele kohandatud keskkonnapoliitika ja -nõudeid tarnijale peaksid sõltumata suurusest, omama kõik Eestis raiutud puidu varumisega tegelevad ettevõtted. Ettevõtete keskkonnapoliitika

peavad hõlmama aspekte, mis on seotud varutava puidu päritoluga, legaalsusega, kõrge kaitseväärtusega metsade hoimisega ja maksuseadusandluse jälgimisega.

Sertifitseerimine ja vastutustundlikud varumispoliitika

Enamus uuringus osalenud ettevõtetest omasid mõnda rahvusvaheliselt tunnustatud keskkonnasõbralikku sertifikaati või olid sertifitseerimisprotsessi lõppjärgus. Sertifikaat nõuab ettevõtelt oma keskkonnanõuete sõnastamist ning puidu algpäritolu jälgimist. Seega on sertifitseerimisprotsess Eesti tingimustes aidanud kaasa ettevõtete vastutustundliku varumispoliitika

arendamisele. Levinud kriitika sertifikaatide aadressil, nagu dubleeriks need niigi juba karme seadusi ning on Eesti tingimustes sisuliselt tarbetud, on seetõttu alusetu. Sertifitseerimisele tehtud kulutused motiveerivad ettevõtteid säilitama omandatud sertifikaati ning keskkonnanõuete täitmisele ja metsamaterjali päritolu kontrollimisele pööratakse enam tähelepanu.

Kõrge kaitseväärtusega metsade kaitse tagamine

Siiski ei lahenda sertifitseerimine lõpuni loodusväärtuste kaitse probleemi. Tihti on ettevõtete varumispoliitika põhirõhk suunatud päritolunõude täitmisele, jättes keskkonnanõuded tahaplaanile ja sõnastades neid üldiselt. FSC CoC serifikaadiga kaasas käiv CW (Controlled Wood eestik. kontrollitud puit) standard näeb ühe tingimusena ette, et ei osteta puitu, mille raiumisega on tekitatud kahju keskkonnale, teostades raieid kõrge kaitseväärtusega metsades. Eelnimetatud sõnastus on üldine ja paljudel puhkudel on ettevõttel selle punkti täitmist võimatu kontrollida. FSC CW nõue, et tarnitav puit ei tohi olla üles töötatud vastuolus kohalike traditsioonidega, on samuti väga raskesti kontrollitav. Kõrge kaitseväärtusega metsadena võib käsitleda lisaks seadusandlusega kaitstavatele metsadele ka II kaitsekategooria liikide elupaiku

Puidu päritolu kontroll

Ausalt tegutseda sooviv ning läbipaistev ettevõtte peab tingimata olema suuteline teadma kokkuostetud puidu päritolu. Uuringus osalenud ettevõtete puhul oli levinud praktikaks metsateatise koopia nõudmine metsamaterjali võõrandamisel. Metsateatise koopiat on paraku võimalik võltsida ning ettevõtetel puudub ligipääs andmebaasile,

ja tulundusmetsades leiduvaid vääriselupaiku. Eelnimetatud alade kohta on informatsioon avalikult internetis kättesaadav vaid vääriselupaikade (VEP) puhul. Ülejäänud alade välja selgitamiseks tuleks iga kord võtta ühendust keskkonnaametiga. Kuigi VEP-de kohta on metsaregistris olemas avalik andmebaas, tegeletakse nende kontrolliga vaid AS Stora Enso Metsas, AS Metsäliitto Eestis ja AS Lemeksis, kusjuures selgesõnaliselt on vääriselupaikadest pärit puidu välistanud oma ostulepingus vaid AS Stora Enso Mets. Olukord muutuks lihtsamaks, kui kohalikke olusid tundev keskkonnaameti töötaja kirjutaks metsateatisele, kui puit pärineb kõrge loodusväärtusega või sotsiaalsest aspektist vaadatuna olulisest metsast, isegi kui metsa raiel ei ole seaduslikke piiranguid.

kust selguks millistele katastriüksustele üldse on metsateatis väljastatud ja milliste metsateatiste alusel on juba puitu müüdnud. Seega ei saa ka metsateatise koopia nõudmisel 100% garanteerida puidu päritolu õigsust. Kuna ettevõtete pädevuses ei ole selliste andmebaaside loomine, jääb ainsaks puidu päritolu garanteerimise mooduseks raiekoha audit.

Nõuded raiekvaliteedile ja sõnastatud metsanduslik „hea tava“

Sarnaselt kolme aasta tagusele perioodile keskendusid ettevõtete keskkonnapoliitikad teatud kaitseväärtusega metsadest pärit puidu välistamisele, kuid mitte metsa ülestöötajatele seatud keskkonnanõuetele raietööde teostamisel. Siinkohal erines teis-

test AS Metsäliitto Eesti, kellel on vastavad nõuded olemas. Sellised tingimused, kus määratakse ära metsandusliku „hea tava“ rakendamise nõuded, võiksid olla olemas kõikidel ettevõtetel, et kaasa aidata raiete kvaliteedi parandamisele.

Vääriselupaikade raie moratorium

Teatud järeldusi annab teha ettevõtete vähesest huvist liituda vääriselupaikade raie moratoriumiga. Põhjendus, miks ettevõtted ei ole algatusega liitunud, on uuringus osalenud ettevõtetel olnud sarnane – nimelt ei saavat nad 100% garanteerida vääriselupaikadest raiutava puidu välistamist. Esimene järelendus, mis sellest tuleneb on see, et Eestis tegutsevatel puiduettevõtetel ei ole piisavalt häid mehhanisme, tagamaks 100%-se kindlusega puidu päritolu. Teine järelendus on, et ettevõtetel puudub täna julgus ja/või soov suhelda avalikkusega – ilmselt kardetakse kaotada oma maine, kui vääriselupaigast pärit puitu ikkagi kogemata varutakse.

Samas ei ole vääriselupaikade raie moratorium mõeldud niivõrd eksivate firmade nuhtlemiseks, vaid vastupidi - heade ettevõtete esiletõstmiseks. Moratorium kutsub üles ettevõtteid nõudma kokkuostetud puidu päritolu tõendavat dokumentatsiooni ning VEPI puitu välistama läbi aktiivse kontrolli avalikus metsaregistri andmebaasis. Ettevõtte nime vääriselupaikade raie moratoriumiga liitunute nimekirjast kustutamine ei toimuks ilma ettevõttepoolsete selgituste ära kuulamist. Sisuliselt on ELF raie moratoriumiga loonud ettevõtetetele võimaluse oma mainet ühiskonnas parandada.

Järeldused ja ettepanekud

1. Viimase kolme aasta arengud Eesti ettevõtete puiduvarumise poliitikates ja praktikates ei ole olnud märkimisväärsed, samas on suurenenud vastavaid poliitikaid omavate ettevõtete arv.
2. Ettevõtete ausa tegutsemise ja läbipaistvuse edenemisele on kaasa aidanud rahvusvaheliselt tunnustatud keskkonnasõbralike sertifikaatide omandamine ning seetõttu on ettevõtted hakanud enam tähelepanu pöörama puidu päritolule ning selle ülestöötamise keskkonnamõjudele.
3. Vääriselupaikadest pärit puidu välistamisele on hakatud rohkem tähelepanu pöörama seoses avalikkuse survega ning võimalusega kontrollida vääriselupaikade asukohti avalikus registris. Siiski võiksid ettevõtted probleemile enam tähelepanu pöörata ning metsandussektori üldise maine parandamiseks liituda ELF-i vääriselupaikade raie moratoriumiga.
4. Ettevõtetel ei ole tänini võimalik olla lõpuni kindel puidu päritolus, sest puudub avalik andmebaasisüsteem kontrollimaks, millistele katastriüksustele on metsateatistid väljastatud ning millistes kogustes on antud üksuselt puitu juba müüdnud. Selline infosüsteem aitaks välistada võltsitud päritoluandmetega puidu.
5. Kuna Eestis leidub metsi, mis pole seadustega kuidagi kaitstud, kuid millel on kõrge looduskaitseline, kultuurilis - ajalooline väärtus, siis peaksid vastutustundlikud ettevõtted välistama sellistelt aladelt raiutud puidu. Nagu ka 3 aastat tagasi, ei ole ettevõtetel võimalik sellistelt aladelt raiutud puitu automaatselt vältida, kuna vastav informatsioon ei ole avalikult kättesaadav.
6. Teave kõrge looduskaitselise, kultuurilis - ajaloolise väärtusega metsade kohta võiks olla metsateatsel, lisatuna kohalike olusid tundva ja keskkonnaregistrile juurdepääsu omava keskkonnaameti töötaja poolt.
7. Kuna tänini on säilinud Eesti metsanduses sarnased probleemid kolme aasta taguse perioodiga (maksupettused, vääriselupaikade raie ja nende seisundi kahjustamine, puidu päritoluandmete võltsimine), peaksid kõik puidu töötlemise ja varumisega tegelevad ettevõtted omama selgesõnalist, Eesti oludele kohandatud keskkonnapoliitikat ja -nõudeid tarnijale.
8. Puiduturul tegutseb tänini hämara taustaga vahendajafirmasid, mis võivad olla seotud maksupettustega. Ettevõtted peaksid seetõttu omama pikaajalist ja usaldusväärset tarnijaringi ning üritama turult välja suruda ebaausalt tegutsevaid ettevõtteid.
9. Praeguses olukorras, kus puidu päritolu tagamine pelgalt dokumentatsiooni järgi ei ole võimalik, on ainukeseks võimaluseks puidu päritolu kontrollida raiekoha auditid. Kõik puiduvarumisega seotud ettevõtted peaksid esinduslikul hulgal läbi viima metoodilisi raiekoha auditeid.
10. Kuna erinevate hinnangute kohaselt ei ole Eestis raie kvaliteet oluliselt paranenud, võiksid ettevõtete keskkonnapoliitikat sisaldada metsandusliku „hea tava“ jälgimise nõudeid metsa ülestöötajale.

Kirjandus

- Adermann, V. 2005.** Eesti Metsad 2004. Metsakaitse- ja Metsauuenduskeskus.SMI osakond
- Adermann, V. 2007.** Eesti Metsad 2006. Metsakaitse- ja Metsauuenduskeskus. SMI osakond
- Adermann, V. 2008.** Eesti Metsad 2007. Metsakaitse- ja Metsauuenduskeskus. SMI osakond
- Adermann 2008a.** Mets, mis ootab päris peremeest. Eesti Mets nr 2.
- Adermann 2008b.** Loodusmetsade kogum Eestis ja nende kaitstus. E-kiri saadetud Kaupo Kohvile 10.märts 2008.a ELF-s
- ELF 2008.** Metsaseaduse muutmise arutelu. Keskkonnaministeeriumis, Tallinn, Narva mnt 7a, 5 . juuni 2008 kell 14 – 16.15; 17.15 – 19. http://www.elfond.ee/uudised/article_id-690. (22. jaanuar 2009)
- Keskkonnainspektsioon. 2009.** www.kki.ee (16. jaanuar.2009)
- Keskkonnaministeerium 2002.** Eesti metsanduse arengukava aastani 2010. Eesti Vabariigi Keskkonnaministeerium.
- Kohv, K. 2007.** Raied kõrge kaitseväärtusega metsades 2002-2005. Ettekanne Otepääl seminaril “Kõrge kaitseväärtusega metsade majandamine – seadustest- praktikani!” Asub ELF-s.
- Lilleleht,V. 1998.** Eesti Punane raamat. Tallinn.Eesti Teaduste Akadeemia, Kirjastuse trükikoda.
- Lõhmus, A., Lõhmus, P., Remm, J. & Vellak, K. 2005.** Old-growth structural elements in a strict reserve and commercial forest landscape in Estonia. *Forest Ecology and Management* 216: 201-215.
- MKUK 2008. Aastaraamat Mets 2007.** Tartu. Metsakaitse- ja Metsauuenduskeskus.
- Riigikontroll. 2007.** Raiete planeerimine Riigimetsa Majandamise Keskuses. Kontrollaruanne. <http://www.riigikontroll.ee/> (15.01.2009)
- RMK 2008.** RMK arengukava 2009-2012. www.rmk.ee (22.jaanuar 2009).
- SA Erametsakeskus 2008.** Teadaolevate vääriselupaikade arv ja paiknemine. E-kiri Ivar Tammele. ELF-s.
- Viilma, K. ja Öövel, J. 2009.** Ülevaade range kaitsega metsadest. Avaldamata, asub ELF-is.
- Viilma, K. 2008.** Metsaseaduse vääriselupaikadest. E-kiri Kaupo Kohvile, 16. juuni 2008. asub ELF-is.

Lisa 1.

Lühiülevaade uuringus osalenud ettevõtetest

Eesti kapitalile põhinesid uuringus osalenud ettevõtetest AS Lemeks ja väike saetööstus AS Erapuit, ülejäänud ettevõtted baseeruvad peamiselt Skandinaavia kapitalil. Aktiivse metsavarumisega (metsa ülestöötamisõiguse ost, metsa ülestöötamine, metsamaahaldus, metsamaterjali kokkuost) tegelevad AS Stora Enso Mets, Metsäliitto AS, AS Holmen ja AS Lemeks. Puidu kokkuostuga tegelevad AS Nor-Est Wood, AS Södra Eesti, UPM-Kymmene Forest AS ning saeveskid AS Erapuit, Toftan AS ja OÜ Vara Saeveski. AS Stora Enso Mets on suurim metsamaterjali varuja Eestis, varustades Stora gruppi kuuluvaid saeveskeid okaspuupalgiga (Imavere, Näpi, kuni sulgemiseni ka Paikuse). Paberipuu ja saetööstustes tekkinud hake eksporditakse põhiliselt Soome. Venemaa eksporttollide suurenemisest tingitud puidunappuse tõttu on Stora gruppi kuuluv puidutöötlemisega tegelev ettevõtte AS Stora Enso Timber pidanud sulgema Sauga saeveski 2007. aastal ning 2008. aastal Paikuse saeveski, mistõttu AS Stora Enso Mets puidukäive on võrreldes 2006. aastaga oluliselt langenud (Tabel 1). Aastal 2005 importis AS Stora Enso Mets Venemaalt 39% varutud puidust, 2008. aastal imporditi vaid 10% puidumahust, võrdselt nii Venemaalt kui Ukrainast. Aasta 2008 lõpus viidi Stora Enso kontsernis läbi rida muudatusi, mille tulemuseni liideti seni iseseisva ettevõttena tegutsenud puiduvarumisüksus kontserni töötleva tööstuse üksusega. Suuruselt teine puiduettevõtte AS Metsäliitto Eesti ekspordib paberipuud ja haket Soome ja Rootsi, samuti varustab puiduga samasse kontserni kuuluvat Finnforest Eesti AS Reopalu saeveskit. AS Metsäliitto Eesti impordib peamiselt puitu Lätist, importpuidu osakaal kogu puidu mahust moodustab 5%, tulevikus plaanitakse impordi mahte veelgi vähendada. Nii AS Stora Enso Mets kui

AS Metsäliitto Eesti kuuluvad suurtesse rahvusvahelistesse kontsernidesse. AS Lemeksi puhul on tegemist kontserniga, mille tegevus hõlmab endas metsavarumist, puidutööstust, põllumajandust ning kinnisvaraarendust. AS Lemeks koondab sellised ettevõtteid nagu AS Imprest, AS Palmako, AS Viiratsi saeveski, AS Pinest. Puitu imporditakse peamiselt Lätist, 25% piires. AS Nor-Est Wood oli aastani 2005 orienteeritud paberipuu ekspordile, kuid aastast 2006 tegeleb ta Kundas asuva Estonian Celli puitmassi tootmistehase varustamisega põhiliselt erametsadest pärit haavapuiduga. Puitu imporditakse 30% ulatuses võrdselt Venemaalt ja Lätist, tulevikus Venemaalt puitu enam ei impordita. AS UPM-Kymmene tarnib kase vineeripakku samasse kontserni kuuluvale Otepää vineeritehasele, ülejäänud puit ja hake eksporditakse Soome. Peamiselt Lätist pärit importpuit moodustab kogumahust ca 35%. AS Södra Eesti ja AS Holmen Mets on peamiselt orienteeritud paberipuidu ekspordile Rootsi, mittepaberipuu tarnitakse Eesti saetööstustele. Nende kahe ettevõtte puit oli peaaegu täies mahus pärit Eestist. AS Toftani, Eestis suuruselt kolmanda saeveski peamiseks varustajateks olid kohalikud suuremad puiduvarumisfirmad, puitu imporditi Lätist 34% mahust. AS Vara Saeveski on Woodwell Groupi tütarettevõtte. Suur osa AS Vara Saeveski toormest pärineb RMK-st, teisteks põhilisteks tarnijateks on AS Woodwell ja AS Metsäliitto Eesti. Olenevalt saeveskis töödeldavatest puidumahtudest on importpuidu osakaal 0-35%, peamiseks riigiks, kust puitu imporditakse on Läti. AS Erapuit saeveski on orienteeritud suurediametrilisele materjalile ja tal puuduvad seetõttu suuremahulised tarnelepingud ning tarnijate hulka kuuluvad kõik Eesti suuremad puiduvarumisfirmad ja saeveskid.

Lisa 2.

Uuringus kasutatud küsimustik

1. Kui suur oli Teie ettevõtte 2007. aasta puidukäive ja milline on eeldatav käive 2008. ja 2009. aastal? (tuh tm)
2. Kui suur osakaal Teie poolt hangitud puidust või sellest tehtud toodangust eksporditi 2007. aastal ja kui palju on planeeritud ekspordida 2008. ja 2009. aastal (tuh tm)? Millistesse riikidesse (1-3 olulisemat)?
3. Kas ja milliseid rahvusvaheliselt tunnustatud keskkonnasõbralikke sertifikaate Teie ettevõtte omab (ISO; FSC (FSC CW – controlled wood); PEFC või mõni muu)?
4. Kui suure osa Teie ettevõtte toorme vajadusest katab Eestist varutud puit (tuh tm) ja kui suure osa mujalt riikidest imporditud puit (tuh tm)? Millistest riikidest puitu sisse ostate? Kas lähitulevikus võib ette näha olulisi muutusi imporditava ja kodumaise toorme omavahelises suhtes?
5. Kui suure osa Eestist hangitud metsamaterjalist ostate otse erametsaomanikult, vahendajafirmadelt ja kui suure osa RMK-lt? (Antud küsimuse puhul ei eeldata väga täpseid vastuseid, vaid pigem hinnaguid proportsioonidele, kuid mida täpsem seda parem)
 - 1) Erametsaomanik (füüsiline isik või FIE)
 - 2) Juriidiline isik, vahendajafirma (juriidiline isik):
 - 2.1. pikaajalised lepingupartnerid ja firmad, kes omavad metsamaad
 - 2.2. juhuslikud hankijad, kellega puuduvad pikemaajalised lepingud ja koostöökogemus
 - 3) RMK
6. Eesti seadusandluses on teadupärast loetletud puidu päritolu ja omandamise aluseid tõendav dokumentatsioon, mille alusel võib puitu osta. Kas see on Teie arvates piisav, et olla kindel puidu päritolus ja legaalsuses? Kui ei, siis millised dokumendid või mehhanismid võiksid tagada puidu tarneahela legaalsuse ja läbipaistvuse?
7. Kas Teie ettevõttel on lisaks Metsaseadusega reguleeritule ka oma, avalikult kättesaadav, puidu kokkuostupoliitika, juhised või tingimused materjali tarnijatele. Kui olid juba varem, siis kas olete neid viimase 3 aasta jooksul täiendanud muutnud?
8. Kas esitate oma Eesti hankijatele seadusest rangemaid nõudmisi (dokumendid, sätted lepingutes etc), et olla kindel puidu päritolus ja omandamise alustes? Kui jah, siis milles need seisnevad?
9. Kas teie ettevõtte seab kokkuostetava puidu puhul tingimuseks, et puit ei tohi pärineda kõrge looduskaitse väärtusega metsadest (näiteks vääriselupaigad)?
10. Kas ja milliste omapoolsete aktiivsete tegevuste kaudu Teie ettevõtte kontrollib Eestis kokkuostetava puidu päritolu ja omandamise aluseid (must nimekiri, auditid etc)?
11. Kas Teie ettevõttel on plaanis tulevikus oma puidu kokkuostupoliitikat ja nõudeid tarnijatele muuta?
12. Kas olete teadlik Eestimaa Looduse Fondi vääriselupaikade raie moratoriumist? Kas plaanite sellega liituda?
13. Kas Teie ettevõtte praktikas viimase kolme aasta jooksul on esinenud juhte, kus te olete keeldunud müüdava puidu vastuvõtmisest, kuna te ei olnud veendunud pakutava puidu legaalsuses ja päritolu õigsuses või muudel põhjustel? Võimalusel palume kirjeldada antud juhtumite sisu.

Lisa 3.

Eestimaa Looduse Fondi küsimused Maksu- ja Tolliametile ning nende vastused

1. Kui palju laekus riigile 2006 ja 2007 aastal kasvava metsa võõrandamisest tulumaksu?

Saame anda füüsiliste isikute arvu, kes on kasvava metsa võõrandamist deklareerinud ja mis summas seda tehtud on:

- 2006. aastal 577 isikut summas 35 201 204 kr
- 2007. aastal 846 isikut summas 123 499 716 kr

Erinevus on tingitud nii mõnestki asjaolust, esiteks 01.01.2007 hakkas kehtima uus metaseadus, mis kohustas nii metsatehingute ostudest, kui müükidest teatama MTA-le, mis omakorda distsiplineeris metsamüügiga tegelevaid isikuid kajastama metsamüügist saadud tulu tuludeklaratsioonil.

Teiseks arendati 2007. aastaks välja spetsiaalne infosüsteem, mille tulemusena on lihtne välja võtta isikud, kes on jätnud tehingutest teavitamata ning pole metsamüügist saadud tulusid deklareerinud. Oleme saatnud ka meeldetuletuse isikutele, kes jätsid 2007. aastal metsatehingute kohta teatise esitamata.

2. Kas MTA jaoks on kasvava metsa ostmise ja ülestöötamisega või metsamaterjali kokkuostuga tegelevad ettevõtted suurema riskiga (suurema tähelepanu all) võrreldes teistel elualadel tegutsevate ettevõtetega?

MTA jaoks on suuremat tähelepanu vääri vad teemad nn fiktiivsed arved, ümbrikupalk ja füüsiliste isikute puhul oma tulude mitte-deklareerimine. Võime tõdeda, et metsaga tegelevate ettevõtete hulgas on fiktiivsete arvete kasutajaid. Elektroonne andmetöötlus aitab ametil kiiremini tuvastada füüsilised isikud ja ettevõtted, kes ei deklareeri oma tulu või kasutavad fiktiivseid arveid.

Kõigil raieõiguse ja metsmaterjali müüjatel ja ostjatel tuleb Maksu- ja Tolliametile esitada täiendavalt teatis müüdüd ja ostetud raieõiguse (kasvava metsa) ning metsamaterjali kohta.

MTA tähelepanu suurenemine metsamajanduse ja metsavarumise valdkonnale on tingitud 01.01.2007 kehtima hakanud metaseaduse sätetest: loodi elektrooniline ostumüügiteatiste esitamise võimalus ning MTA-s tekkis suurenenud info põhjal võimalus leida senisest kergemini riigimaksudest kõrvalehoidjaid.

3. Kui läbipaistvaks MTA hindab kasvava metsa võõrandamise ja puidu kokkuostuga tegelevat valdkonda?

Suhteliselt läbipaistev, kasvava metsa ja metsamaterjali ostu-/müügitehingute andmete elektroonne töötlemine on lisanud läbipaistvust ja annab hea ülevaate metsanduses toimuvast. MTA-l on piisavalt materjali, et leida üles maksudest kõrvalehoidjad.

4. Kas MTA poolt on võimalik välja tuua peamised maksudest kõrvalehoidmise tüüp-skeeme, millega kasvava metsa võõrandamise ja kokkuostuga tegelevad ettevõtted on olnud seotud? Kas need on käibemaksupettused, ümbrikupalgad, tulumaksupettused vm?

Enamasti on tegemist juriidiliste isikute puhul käibemaksupettustega, kasutatakse fiktiivseid arveid. Selline tegevus kahjustab metsandussektori mainet ja põhjustab ebatervet konkurentsi. Saamata jäänud maksudest suurim on käibemaks, sellele järgnevad sotsiaalmaks ja tulumaks. 2008.a. hindame, et metsandusvaldkonnas on umbes 3,25 % maksujatest seotud käibemaksu pettusega.

5. Kas viimasele kolmele aastale eelneva perioodiga võrreldes on toimunud mingeid olulisi muutusi selles osas? Vähenenud on maksupettuste osakaal ?

MTA arvates enamik füüsilistest isikutest ja ettevõtetest on ausad maksumaksjad ning seda enam on MTA ülesanne tagada õiglane konkurents kõikide isikute jaoks. See tähendab MTA ülesanne on leida ja tõkestada maksuseaduste rikkumised. Maksuhaldur kasutab maksude laekumiste tagamiseks teavituslikke, kontrolli- ja karistuslikke meetmeid.

6. Kas Eestis on MTA jaoks kujunenud välja piirkonnad, kus metsandusega tegelevate ettevõtetega on rohkem probleeme võrreldes muu Eestiga?

See puudutab neid piirkondi, kus looduslikust eripärast tulenevalt on metsa osakaal suurem kui teistes Eesti osades s.o Lõuna- ja Lääne regioonides.

7. Kas MTA on hinnanud, kui suur võib olla riigil saamata jäänud tulu metsasektoris toimuvate maksupettuste tõttu aastatel 2006-2007?

2007.a. jättis metsamaterjali müügist saadud tulu täielikult või osaliselt dekla-

reerimata 221 füüsilist isikut tehingute kogusummas 6,5 miljonit kr ning raieõiguse osas olid numbrid vastavalt 323 isikut summas 56,4 miljonit kr.

Hinnatud on ka metsandusvaldkonna maksukaotust FIE-de osas ja see oli 2005.a. 21 miljonit kr, 2006.a. 18 miljonit kr ning 2007.a. 16 miljonit kr.

8. Kas MTA-l on ettepanekuid meetmete osas, kuidas parandada metsandussektori läbipaistvust?

Metsasektori tegevuse suuremale läbipaistvusele saavad kaasa aidata kõik kasvava metsa ja metsamaterjali tehinguid teinud isikud, kui nad esitavad õigeaegselt ja korrektselt oma ostu-müügi teatised.

Ebaseaduslik metsandustegevus avaldab riigi majandusele mõju eeskätt läbi maksude mittelaekumise. Ebaseadusliku puidu kasutamise võimaldab ettevõtetel ettevõtluskeskkonda rikkudes oma turuosa suurendada, kuna erinevate maksude (nt. tulumaks, käibemaks) mittemaksmine võimaldab toote omahinda madalamal tasemel hoida, mis on kauba ostjatel üks olulisemaid kriteeriume. Maksudest kõvalehoidumine vähendab ka töötajate sotsiaalset kindlustatust.

Looduse vastu ei saa!